

Mikola Gyöngyi

A Lomtár metanoiája

Szerző

Mikola Gyöngyi 1966-ban született Győrött, Szegeden él. Kritikus, irodalomtörténész. Fő érdeklődési területe a kortárs magyar irodalom és művészet.

Kötete: *A Nagy Konstelláció (Kommentárok Tolnai Ottó poétikájához)*. Alexandra, Pécs, 2005.

Mikola Gyöngyi

A Lomtár metanoiája

Perovics Zoltán (Pero) radikális (ön)íroniával a Metanoia Lomtár címet adta gyűjteményes kiállításának, mely színházi tárgyait, kellékeit, díszleteit, installációit mutatta be a Reök Palota pincéjében. Az alcím pedig: overunderground szintén ironikusnak tekinthető, hiszen bármi is az, ami túlmegy itt az underground művészet állapotán, mégis a pincében kapott helyet, nem pedig az elegáns emeleti kiállítótermek valamelyikében.

Perovics Zoltán

A pince csupasz betonja, a vakablakok környékén málló vakolat, a helyenként penészes falak, az alacsony mennyezet közelében körben futó gáz- és villamosvezeték-csövek – ha úgy tetszik – teljesen adekvát vizuális környezetet biztosítottak egy fiktív, „eljátszott” lomtárnak. A Palota kiállítótereinek ez a kettőssége (főnt a kanonizált, sokakat vonzó művészet, lent pedig az ún. „kísérleti” alkotások) voltaképpen tökéletes helyszín ahhoz, hogy fölvehessük – alkotók és nézők egyaránt – a kortárs művészettel kapcsolatos összes elméleti kérdésünket és gyakorlati problémánkat.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Mindenesetre akár maga választotta, akár mások döntöttek a helyszínről, Pero nagyszerű dramaturgiai érzékeléssel játszott rá erre a kettősségre, a Palota különleges szellemére. Mint hírlik, a megnyitó is igazi színházi pillanat volt, Jeles András helyett, hogy beszédet mondott volna, Simone Weil-idézetet írt föl egy fekete iskolai táblára, fehér krétavonalakból hurkolt Ariadné-fonalat:

A szépség labirintus. Sokan indulnak benne, de félúton elfáradnak. Egyesek azonban elég erősek, és eljutnak az útvesztő közepébe. Ott Isten várja, fölfalja és kiokádja őket. Akkor kijönnek a labirintusból, és megállva bejáratában, az arra menőket szelíden befelé tessékelik.”

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Amikor először néztem meg a kiállítást, egy fiú, aki nagyon elégedetlen volt a látottakkal, végig hangosan szellemeskedett a barátnőjének, kifelé menet fölvette a krétát, hogy ő is alkosson valamit a táblára. Kértem, ne firkálja össze. Nem firkálom össze, mondta, majd bizonytalan, gyerekes betűkkel fölírta: de mit akart ezzel az ürge?

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Bármennyire fölidegesített, el kellett ismernem magamban, hogy a fiatal és intoleráns múzeumlátogató mégis a lényegre tapintott: mit akarunk ezzel, mit akar ez a művészet, amely saját alkotásait lomnak nevezi, a kiállítást lomtárnak, vagyis olyan tárgyak halmazának, amelyeknek már nem vesszük semmi hasznát, de valamilyen okból még nem akarunk megszabadulni tőlük véglegesen.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Másodszorra aztán, amikor a zárás előtt egy nappal mentem, nem akadt társaságom, sőt, még a lenti folyosók is sötétek voltak, nem is találtam a terem bejáratát, mintha tényleg labirintusba kerültem volna, vissza kellett fordulnom szólni, hogy kapcsolják föl a villanyt. A fiú föliratát addigra már letörölték, egyedül maradtam egy elhagyatott világban (soha intimebb közelségben egy kiállítás tárgyaival!), nyugodtan nézelődhettem, jegyzetelhettem, rajzolgathattam, gondolom, a biztonsági kamerák azért figyeltek...

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Talán ez a csend és háborítatlanság is kellett, hogy meglássam, amit előszörre nem sikerült: a tárgyak, díszletek, installációk belső, kristályos rendjét. A szobrászatot, a színház nélkül, önállóan is érvényes tiszta képzőművészetet, amely megállná a helyét a világ bármely kiállítótermében.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Pero színházában a kellékek és díszletek kezdettől fogva egyenrangú szereplői az előadásoknak, a tárgyak közös létrehozása a próbafolyamat részét is képezte-képezi. Most így együtt látva több év munkájának természetét, elmeditálva az általuk szervezett térben, mind egyértelműbbé vált: a színházi kontextusukból kikerült, szoborrá „fagyott” alkotások magukba sűrítve használatuk minden mozzanatát őrzik az előadások emlékeit, de gyűjteményük immár egy másfajta megközelítést is előhív, új asszociációkra is lehetőséget ad.

Leonid Šejka: Lerakat. 1970, Modern Művészeti Múzeum, Belgrád

Danilo Kiš barátjának, a Mediala nevű belgrádi művész-csoport meghatározó alakjának, Leonid Šejkának a képei és festészeti elmélete jutott először eszembe, a híres *Lerakat* mint szimbólum és esztétikai koncepció. Šejka az ötvenes évek végén a művészetből való emigrálással kísérletezett, olyan területre próbált kivonulni, melyben haszontalan tevékenysége, vagyis a festészet rátalálhatott a maga tökéletes megtestesülésére. A város külterületeinek szeméttelpe, szemétdombja lett ez a tér, ahol olyan tárgyak találkoznak, melyek elvesztették funkciójukat, kiestek a Város oksági rendszeréből függetlenül attól, hogy teljesen elhasználódtak-e, vagy éppen csak lecserélték őket, lemondtak róluk, bár még működőképesek voltak. Šejka fundamentális kapcsolatot fedezett fel a kortárs művészet és a szeméttelép között, elkezdte regisztrálni és osztályozni a szemétdomb tárgyait, hogy ezáltal haladja meg, és győzze le a Káoszt, és találjon kiutat mind a gazdagok nappaliját díszítő dekoratív, mind pedig a múzeumok temetőjében porosodó kiüresedett festészetből.

Leonid Šejka: Skladište 3, 1965.

Azáltal, hogy a tárgyak megszabadultak funkciójuktól, és a szeméttelen már csak pusztá, semmibe tartó létezésükkel fordultak a csillagok felé, Šejka számára a szemétdomb egyúttal a tiszta játék terévé is lett, mint számtalan lehetőség labirintusa, az összes forma sokszínű egyvelege, a sehova se vezető utak végtelen gubanca. Festményein a szemétdomb tárgyai a „transiit classificando” művelete után a régi flamand mesterek műveit idéző különös, mély belső ragyogásban jelennek meg. A Mediala másik tagja, Miro Glavurčić így értelmezte a *Lerakatot* mint a Mediala központi motívumát:

A szemétdomb, akárcsak az entrópia elve, az ad absurdum redukció, a nivelláció, a nihilizáció, a végső destrukció princípiuma és a végső káosz. A pokol a lelkek szeméttelpe. (...) A borzalmon, a szemétdombon, a pocsolyán, a mocsáron, az izmusok ürülékén át meg kell találni az utakat az integrális művészet felé. Belépni a Vár termeibe, kijutni a Labirintusból. Felfedezni az integrális világot, odahagyni a Szeméttelpet, összpontosítani, a metanoia valamely új módján átváltozni – ezt, feltételesen, iniciációnak nevezhetnénk, melynek azonban semmi köze sincs az európai álspiritualizmushoz és a hamis misztikához.” Šejka „új objektivizmusa” felszabadítja a tárgyat, ahogy maga írta: „Ez a tárgy azért van elém helyezve, hogy én bennem képződjék meg szabadsággal telítve, mint ami valóban létezik a maga valódi jelentésében. A tárgy passzív, mivel el van

távolítva róla a héj, én pedig olyan akcióval közelítem meg, mely nincs ellentmondásban valódi lényével. Ám a tárgyon elvégzett cselekmény megváltoztatja magát a tárgyat, ahogy a deszka is elreped, ha szöveget ütnek belé. A cselekmény így hurkolódik, visszaverődve a tárgyról, mely szüntelenül változik, egy külön életté transzformálódva.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Perovics Zoltán tárgyai is ekképpen kezdenek külön életet élni a kiállítás akciójában megszabadulva kellék-voltuktól, eloldódva a színházi világtól, mely létrehozta őket. A mobilok (parányi vécészesék, a kis, faágnyelű kalapács, a vécépapír-emberkéék stb.) mozgása megállt, a színpadi világítás, a hangeffektusok megszűntek, a tárgyakról „el van távolítva a héj”, a burok, mely értelmet adott nekik. A tárgyak most CSAK VANNAK, és talán másfajta történetet hívnak elő a látogatóban, mint amelyhez megalkották őket.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Miután minden látnivalót regisztráltam a jegyzetfüzetembe, leültem az egyik kis sámlira a nagy Fekete Doboz előtt, és csak figyeltem a különös társulatot: a bejáratnál álló táblát a Weil-idézzel, rajta vállfa, fehér vászonzacskó, bőrönd és csomagolópapír, mintha valaki örökké érkezne vagy örökké indulóban lenne. A tábla mellett vékony fémlábak tartotta nagy pléhtölcsér, metszetében üveglap, mely alulról kap világítást. Pero előadásain is ilyen kis, rejtett fényforrások

ellenpontoszzák a fémből, bádogból készült absztrakt mértani testek, gúlák, kúpok, kockák, téglák hidegségét, merevségét.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

A felülről jövő fény viszont bármilyen teret egy elhagyott gyárudvarhoz hasonlatossá tud változtatni, egyszerre magányossá és fenyegetővé, mint annak a kis installációnak az esetében is, mely a terem középső tengelyében kapott helyet: miniatűr kis fa-budi, mellette a helyes méretarányhoz képest legalább hatszorosára nagyított lámpaoszlop, vagyis inkább abszurd állvány kerékkel, tekerővel és szíjattétellel, amely egyformán emlékeztet kézi áramfejlesztőre és légoltalmi szirénára. Ami Šejkának a szeméttelp, az Perónak az ipari táj, a gyártelep. (Tekintve, hogy szerszámkészítőnek tanult, szakértelme a fémhez, a gyártási technológiákhoz nem meglepő.) Mintha Pero pléhszobrászata, amely a Gyárat, valamint a tudományos-technikai civilizáció egyéb rekvizitumait, a terepasztalt, a laboratóriumot, az erőművet és az általuk létrehozott háborús masinériát modellezi, épp az ipari anyag által próbálná legyőzni azt.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Az iparteleppel párhuzamosan (akárcsak Sejka képeinek átlós négyzete, a Quartur) Perónál megjelenik a nagy Fekete Doboz projektje, amely első közelítésben maga a színházi tér, a nézőteret és színpadot egyaránt magába foglaló kisebb szobányi háromdimenziós keret. (Az egyik szép fényképen a Műcsarnokban a színpadot és nézőteret vasrudakból összeépítő munkások összhangban a tartószerkezet ritmikus formáival mintha balettoznának.) A Fekete Doboz a Metanoia legutóbbi, a szegedi Régi Zsinagóga történetét földolgozó előadásának díszletében is központi szerepet kap, ez a lélegzetelállító, félelmetesen gyönyörű installáció a REÖK Palota megnyitásakor is látható volt a Kortárs Szegediek Kiállításához kapcsolódóan egy külön szobában. Kis faülőkék, sámlik helyezkednek el a Fekete Doboz előtt, mely ezúttal bábszínházra emlékeztet, mellettük szerszámosládában fakalapácsok, de nyelvük nem a szokásos simára esztergált szerszámnyél, hanem megmunkálatlan göcsörtös faág. Egy ilyen fakalapács-szerű mobil járt föl-le a Fekete Doboz hátulról megvilágított ablakában, szabályos időközönként ütve, mint a metronóm. Az egyszerű, elemi, ősi eszköz a Fekete Dobozban az Idő személytelen gépezetként végezte cél- és értelem nélküli munkáját, elválasztva az emberi kéztől, az emberi test ritmusától. A Fekete Doboz tetején deszka, fehér vászon, rajta 4 fekete pörgékalap.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

A mélypont ünnepélye ez – mondhatnánk Pilinszkyvel, s a Metanoia Lomtár mindinkább átlényegül a szemünk előtt, megtörténik a Lomtár metanoiája. A végsőig redukált formák, a leghétköznapiabb, legközönségesebb anyagok (bádog, fa, géz, vécépapír, zsákvászon, kenderkötél, üveg, homok), a kortalanná egyszerűsödő jelmezek (kitaposott cipők, katonakabát, fehér orvosi köpeny), a használati tárgyak mint ready made-ek (vécépumpa, partvis, fakanál, befőttesüveg, csákány, régi fémradiátor) – mintha Pilinszky költészete testesült volna meg helyenként a tárgy-metaforákban: a szalma közt kidöntött pléhedény, mázsás cipő, többtonnás kiskabát, Vasgolyó, alvó szegek a jéghideg homokban...

Mindíg az elhányt bádogkanalat,
a nyomorúság lim-lom tájait kerestem,
remélve, hogy egy szép napon
előnt a sírás, visszafogad szeliden
a régi udvar, otthonunk
borostyán csöndje, susogása.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

Pero pléhből komponált „lim-lom tájaiban”, megnyújtott lábú bádoghokedlijeiben, vaskerekeken guruló pléhbabakocsijában, tyúkketreceiben is ott rejlik a Pilinszky-vers „ellentétes párhuzama”, „egyes labirintusa”, az emberi egzisztencia drámai ambivalenciája, az otthonnak és a kifosztottságnak ez a paradox egymásra vonatkozása. Minden objektumában van valami, ami idegen és fenyegető, és valami, ami torokszorítóan otthonos. Szenvedő tárgyakat alkot, eltúlzott ipari formák árnyékában didergő homokpadot, kiszáradt mohával, üveggúlában WC-papírból gyártott összetört emberi marionett-bábut, vékony vasrudakból trapézt, kifeszített gézcsíkokkal, a táj-maketteket bádogtálcára helyezi, a tálca alá vékony vaslábakat hegeszt, azokra görgőket szerel, ezáltal minden könnyen mozgítható lesz, billenékeny és törékeny, mégis pszichikailag tonnás súlyú, brutális, mint a bádogvályú vagy -bölcső fölé magasodó gépfegyverállás.

Perovics Zoltán: Metanoia Lomtár

A Metanoia díszletei egy ideig az egykori orosz laktanya pusztuló épületében kaptak helyet. A kiállítóterem falán fotósorozat látható Tárgyak mentése a Metanoia Lomtárban címmel. A sötét tónusú fekete-fehér képeken a beázott terem, akár Tarkovszkij Szobája a Zónában, már-már misztikus. Technikai körülményeit tekintve szegény, otthontalan színház a Metanoia, sok gonddal és küszködéssel, állandó játszóhely, raktár, állandó társulat nélkül, egy olyan közegben, amely nem is igen vesz róla tudomást. Éppen ezért a REÖK és a Metanoia találkozása számomra mindenképpen az utóbbi idők legfontosabb és legígéretesebb kulturális eseménye, és a remény csírája, hogy Perovics Zoltán, aki eredeti, karizmatikus és európai viszonylatban is kiemelkedőt alkotó művész egy szép napon szellemi otthonára is találhat lakóhelyén, a Városban. Ahogy én, a nézője, szellemi otthonomra találtam a tárgyai között.

Metanoia Lomtár (overunderground) REÖK Palota, Szeged, 2007. november 9 – december 23.

A fotókat Tóth Balázs Zoltán készítette.

Irodalomjegyzék

- A Miro Glavurtić- és Šejka-idézeteket Radics Viktória fordította. (In Radics Viktória: *Danilo Kiš, pályarajz és breviárium*. Kijárat Kiadó, Bp., 2002. 182-183.)

© Apertúra, 2008. tél | www.apertura.hu

webcím: <https://www.apertura.hu/2008/tel/mikola-a-lomtar-metanoiaja/>

